

Maak een probleem!

Hoe je kinderen uitdaagt om actief te denken in gesprekken tijdens spel

Senna en juf Patricia spelen dat ze naar het zwembad zijn geweest. Ze moeten nu terug naar huis, met de fiets, heeft Senna bedacht. Juf Patricia: “Ga jij fietsen, mag ik achterop?” Senna lacht en schudt haar wijsvinger. Juf: Nee? Maar ik wil achterop! Senna: Jij moet fietsen. Juf: Waarom? Ik wil niet! Senna: Jij bent gróót! Juf: Oh, ik ben te zwaar, jij kan niet met mij fietsen? Pas dan gaan Senna en de juf samen op de fiets weg, de juf voor en Senna achterop.” (videofragment van www.uitdagentotgesprek.nl)

Kinderen leren heel veel van spel. In spel kunnen ze hun taal en denken nog sterker ontwikkelen, Op voorwaarde dat kleuterleerkrachten en pedagogisch medewerkers het ze wat moeilijker maken... Met stukjes taaldenkgesprek in de natuurlijke loop van het spel waarin ze kinderen uitdagen tot denken. Waarom dat nodig is en hoe je dat kunt doen, lees je in dit artikel.

Resi Damhuis & Eefje van der Zalm

hier juist bewust een probleem, om Senna tot denken en praten uit te dagen. Zo betreft ze Senna in een gesprekje waarin ze haar inzicht in de wereld om zich heen vergroot en tegelijkertijd haar taalvaardigheid ontwikkelt.

Juf Patricia had het ook anders kunnen doen: meteen de denkbeeldige fiets pakken, Senna achterop laten stappen en samen wegrijden. Maar dan had Senna niet zo nagedacht over de rolverdeling en de redenen daarvoor. De juf maakte

In spel uitdagen tot denken

Voor jonge kinderen is spel een bron van heel veel leren, op allerlei manieren. Kinderen zijn intrinsiek gemotiveerd en sterk betrokken in hun spel. Kleuterleerkrachten en pedagogisch medewerkers (verder samen aangeduid als professionals) hechten daarom groot belang aan spel. Om jonge kinderen nog krachtiger te ondersteunen in hun brede ontwikkeling, kunnen zij proberen die rijke spelactiviteiten nog meer te benutten: door er op een natuurlijke wijze ook denk- en taalontwikkeling mee te stimuleren, zonder de aard van het spel te verstoren. Want dat staat voorop: het spel moet zijn eigen sterke kanten behouden. Mooier nog, door binnen het spel kinderen tot denken uit te dagen, wordt de werking van spel voor de brede ontwikkeling verdiept.

Uitdagen tot denken: taaldenkgesprek

Het voorbeeld laat zien dat uitdagen tot denken leidt tot een gesprek waarin het kind haar eigen idee tot uitdrukking brengt en waarin ze een reden geeft voor dat idee. Zulke gesprekken noemen we taaldenkgesprekken: omdat ze tegelijk de taalontwikkeling en de denkontwikkeling van kinderen stimuleren. Zo'n taaldenkgesprek ontstaat als een natuurlijk onderdeel in het spel.

Taal én denken

Als kinderen uitgedaagd worden in hun spel om te redeneren, bijvoorbeeld om uit te leggen waarom ze vinden dat de juf moet fietsen, vormen ze hun ideeën en gieten ze die ideeën in woorden. Als ze dat doen in een spelsituatie met een paar kinderen en de professional, horen ze ook ideeën van anderen.

Senna's klasgenootje Daan komt erbij. Hij wil ook mee op de fiets. De juf kijkt verbaasd naar Senna en Daan, en legt het probleem bij de kinderen: *Hoe dan?* Senna doet een stapje naar achter op de denkbeeldige fiets: *Hier erbij. Kom hier zitten.* Maar de juf pakt Senna bij haar arm en roept: *Oei, je viel er bijna van af. Hier is niet zoveel plaats, hoor!* en ze kijkt vragend naar Daan. Die moet even nadenken: *Uhm, maar dan eh, voorop. Ik kan voorop wel.* Juf: *Voorop?* Daan: *Ja, want voorop zit ook een stoeltje.* Senna: *Ja, dat kan! Dan ben jij mijn kleine broertje.*

Kader 2 (Damhuis 2014, p.10)

complexe taaldenkfuncties en signaalwoorden	wat kinderen zeggen (en wat ze bedoelen)
vergelijken: <u>meer</u> redeneren: <u>want</u>	<i>Die taart? Is <u>meer</u> geld. Is groter.</i> (Die is meer geld. <u>Want</u> die is groter.)
voorwaarde: <u>...anders</u>	<i>Niet dicht, botsen.</i> (Je moet die niet dicht maken, <u>anders</u> gaat 'ie botsen)
chronologisch ordenen: <u>toen</u> oorzaak-gevolg: <u>omdat</u>	<i><u>Toen</u> boos worden, had afgepakt.</i> (Toen ging ze boos worden, <u>omdat</u> hij 'm had afgepakt.)
vergelijken: <u>teveel</u> , <u>andere</u> concluderen: <u>dus</u>	<i>Kan niet, zijn <u>teveel</u>. Moeten <u>andere</u> doos, een grote.</i> (<u>Dus</u> we moeten een andere doos, een grote.)

Zo komen Senna en Daan samen tot een oplossing, waarbij ze verder bedenken hoe het wel kan en onder welke voorwaarde: als Daan klein is. De kinderen bouwen door op elkaars ideeën. De juf gebruikt het spel als een beeld van de werkelijkheid waar de kinderen vertrouwd mee zijn en tegelijkertijd daagt ze hen uit om een stap verder te denken. Op deze manier nodigt een taaldenkgesprek uit om extra denkstappen te zetten en om uitgebreid taal te gebruiken. En al doende ontwikkelen kinderen hun taal- én hun denkvaardigheid.

Taaldenkfuncties

Denken doe je in je hoofd. Als je samen met een ander denkt, is taal daar een handig middel bij. Met behulp van taal kun je de ander laten weten wat je denkt. Door je ideeën in taal te verwoorden, maak je tegelijkertijd die ideeën concreter en helderder: taal maakt je ideeën scherper. Zo gaan taal en denken hand in hand (Mercer & Littleton, 2007).

Je kunt taal gebruiken om dingen te benoemen en te beschrijven: dat zijn eenvoudige taaldenkfuncties, zoals in kader 1.

Als het echt om denken gaat, heb je complexe taaldenkfuncties nodig, zoals doel-middel, chronologisch ordenen, redeneren, oorzaak-gevolg, concluderen, vergelijken; zie kader 2. Senna gaf een reden waarom de juf niet achterop kon. Daan redeneerde dat hij voorop de fiets kon: *want daar zit ook een stoeltje.*

Kader 1 (Damhuis 2014, p.9)

eenvoudige taaldenkfuncties	wat kinderen zeggen
benoemen	<i>Bal. Pet. Dit auto.</i>
beschrijven	<i>Groot. Groen. Auto kapot. Beertje rennen.</i>

Signaalwoorden bij taaldenkfuncties

In de volwassen taal kun je taaldenkfuncties snel ontdekken door de signaalwoorden die erbij horen: onderstreept in kader 2. Jonge kinderen beheersen de taal nog niet volledig en gebruiken die signaalwoorden nog niet, of nog niet correct. Dat betekent natuurlijk niet dat zij nog niet kunnen denken; ze kunnen al heel jong nadenken over relaties tussen twee dingen. Ze verwoorden dat met beperktere taalmiddelen: *Poes trekken. Vallen.* Daarmee kan een peuter uitdrukken: *De poes trok aan het kleed. Daardoor is mijn beker omgevallen.* In taaldenkgesprekken krijgen kinderen de kans om al doende de signaalwoorden te leren. Als professional verpak je in impliciete feedback dan het signaalwoord: *Oh, daardoor was je beker gevallen.* Als professional begrijp je - vaak dankzij de context - wat het kind bedoelde en kun je de signaalwoorden erbij bedenken.

Rijke én talige leeromgeving

Gaat dat vanzelf dan, denken in spel? Nee, niet vanzelf. De situatie én het doel van de activiteit zijn doorslaggevend. De rijke leeromgeving, die gebruikelijk is in Ontwikkelingsgericht Onderwijs, moet ook *talig* zijn. En daar ligt het aandachtspunt voor de professional: zij stelt zich bewust ten doel om de spelsituatie voor taaldenkontwikkeling in te zetten. Niet door nog eens te checken of een kind de woorden kent die eerder zijn aangeboden; dat hoort bij intentionele woordenschatactiviteiten. In de spelsituatie voor taaldenkontwikkeling zorgt de professional dat zich een natuurlijk gesprek ontwikkelt, waarin de kinderen uitgedaagd worden om te denken, om te redeneren.

Uitdagen tot denken: maak een probleem!

Professionals zorgen ervoor dat kinderen met een grote variatie aan taaldenkfuncties te maken krijgen. Hoe? Door problemen op te werpen. Binnen de rijke, talige leeromgeving creëren ze kleine of grotere problemen, waar de kinderen oplossingen voor bedenken, zoals gebeurde met Juf Patricia en de fiets.

Praktijkvoorbeeld Verjaardagstaart (videofragment van www.uitdagentotgesprek.nl):

Annabella is jarig en heeft een echte taart meegekregen om uit te delen. Annabella en twee vriendinnetjes gaan met Juf Iris de taart verdelen. Dat is nog niet zo simpel. Met welk bordje en hoe dan?

Rachida: *Die is niet goed, dat bord.*

Juf: *Waarom is dit bord niet goed?*

Rachida wijst op de vakjes van het bordje.

Annabella: *Moet ik omdraaien en dan moet je in doen.*

Juf draait het bordje op zijn kop.

Annabella: *Nee!* (pakt het bordje en doet met haar hand alsof ze de taartschep gebruikt) *zo om, zo doen en dan uhm, en dan moet je zo doen.*

Juf: *Oh, dat ie op de zijkant komt*

Rachida: *Nee dan kan je niet taartje eten. Dan kan je daar eh onder eten.*

In deze reële situatie liggen veel kansen voor denken en praten die Juf Iris benut. Ze maakt een probleem, door het bordje op een andere manier om te draaien. Met behulp van interactiestrategieën (Damhuis, de Blauw & Brandenburg, 2004) geeft ze de kinderen de ruimte om oplossingen te verkennen en complexe taaldenkfuncties te gebruiken. Annabella probeert chronologisch de handelingen te verwoorden (*en dan... en dan...*) en Juf Iris geeft impliciete feedback met preciezere woorden (*zijkant*). Rachida is het niet eens met Annabella en geeft daar een argument voor (*dan...*).

Minder hulpvaardig zijn helpt

Een praktisch probleem is juist aanleiding tot meer taal en denken van het kind, tenminste, als de professional niet even snel helpt. Een kind wil bijvoorbeeld met de kar buiten spelen, maar er liggen twee kruiwagens op. Til die niet alvast weg, maar daag het kind uit: vragend gezicht en *Oh jee!* Als het kind aanwijzingen heeft gegeven wat er moet gebeuren, doe je alsof je die kruiwagens niet kunt optillen. In spel treden vaak verrassende of onduidelijke momenten op. Speel die met een verbaasd gezicht terug naar het kind, geef het kind de kans om een oplossing te bedenken en onder woorden te brengen (Damhuis & Sytema, 2011). Het interactiegedrag van de professional daarbij schept mooie kansen voor taal- en denkontwikkeling. Geef het kind ruimte door niet steeds vragen te stellen of de problemen op te lossen. Geef luisterresponsen en blij stil zodat het kind de tijd krijgt om over een antwoord na te denken (Damhuis e.a, 2004).

Conclusie

Minder hulpvaardige kleuterleerkrachten en pedagogisch medewerkers die problemen maken? Zulke professionals zorgen voor krachtige taal- en denkontwikkeling van jonge kinderen!

De website: www.uitdagentotgesprek.nl is de opbrengst van het RAAK-Publiek project "Uitdagend onderwijs met interactie voor laagtaalvaardige jonge kinderen" (2011-2013), waarvan Eefje van der Zalm projectleider was. De literatuurlijst is te downloaden op www.tijdschriftzone.nl.

Resi Damhuis is lector Interactie en taalbeleid aan de Marnix Academie te Utrecht.
Eefje van der Zalm is docent-onderzoeker bij het lectoraat en onderwijsadviseur bij het Marnix Onderwijscentrum te Utrecht.